

УДК 371.134.37

Федорова О.В., Федоров М.П.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Анотація. Федорова О.В., Федоров М.П. До проблеми формування професійної компетентності соціальних педагогів. У статті розглянуто проблему фундаментальної підготовки майбутнього соціального педагога в умовах педагогічного університету. Проаналізовано різні тлумачення дефініції «професійна компетентність». Визначено узагальнену структуру професійної компетентності, яка є метою та результатом фундаментальної підготовки соціального педагога у вищому закладі освіти.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, компетенція.

Анотація. Федорова Е.В., Федоров Н.П. К проблеме формирования профессиональной компетентности социальных педагогов. В статье рассматривается проблема фундаментальной подготовки будущего социального педагога в условиях педагогического университета. Проанализированы различные толкования дефиниции «профессиональная компетентность». Определена обобщенная структура профессиональной компетентности, которая является целью и результатом фундаментальной подготовки социального педагога в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, компетенция.

Summary. Fedorova E.V., Fedorov N.P. To the problem of forming of professional competence of social pedagogues. The problem of fundamental training of future social pedagogue in the pedagogical university is considered in the article. Different interpretations of a notion “professional competence” are analyzed. The general structure of professional competence is given which is the purpose and the result of fundamental social pedagogue training in educational establishments of higher learning.

Key words: competence, professional competence, jurisdiction.

Постановка проблеми. Активні процеси дезінтеграції управління державою, громадянським суспільством і освітніми громадами у кожній європейській країні наприкінці ХХ ст. висунули проблему професіоналізму педагога-європейця, який розширює свою ідентичність від місцевого до національного і європейського рівня. За таких умов підвищення рівня якості фундаментальної підготовки майбутніх освітян є нагальною проблемою сучасної психолого-педагогічної науки і практики, а також одним з пріоритетних напрямів професійної підготовки соціальних педагогів в умовах педагогічного університету.

Метою статті є аналіз різних підходів до фундаментального навчання і тлумачення дефініції «професійна компетентність» майбутнього соціального педагога.

Виклад основного матеріал дослідження. На даному етапі розвитку університетської педагогічної освіти позначився значний інтерес до фундаментального навчання.

Меморандум Міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО відмічає, що фундаментальна університетська освіта повинна формувати глибокі теоретичні знання, критичне мислення і бути направлена на рішення проблем глобальної етики та глобальної відповідальності як принципів норм нового гуманізму.

Поняття глобалізації та фундаменталізації освіти ввійшло в наш повсякденний лексикон порівняно недавно. Але, на думку деяких учених, про готовність вищої освіти України до відповіді на виклики глобалізації та фундаменталізації говорити можна лише умовно. Тенденція, яка охоплює поняття глобалізації, вносить суттєві зміни у світову динаміку, розклад силових ліній взаємодії між державами і регіонами, багато в чому визначає вигляд того майбутнього, яке невідворотно наближається [1].

На сучасному етапі вища педагогічна освіта зазнає значних змін. Тому поширеною формою вищих закладів освіти у системі вищої освіти України стають саме педагогічні університети.

На підставі аналізу психолого-педагогічно, філософської, соціальної літератури з проблем розвитку вищої освіти ми дійшли висновку, що проблема фундаменталізації університетської педагогічної освіти є дуже актуальною для сьогодення (О.В. Глузман, А.І. Кіктенко, В.Г. Кінельов, С.О. Сисоєва та інші).

О.В. Глузман вважає, що фундаменталізація є одним із принципів розвитку університетської педагогічної освіти на рівні з гуманізацією, гуманітаризацією, інтеграцією, універсалізацією, педагогізацією, інтелектуалізацією, непереривністю, індивідуалізацією, диференціацією, інноваційністю, національним і регіональним підходом тощо. Фундаментальність означає глибоке засвоєння основ професійної діяльності з практичним її оволодінням, формуванням системи загальнонаукових теоретичних знань, способів діяльності [2, с. 201].

Звісно, модернізація системи професійної підготовки педагогічних кадрів полягає у введенні нових навчальних планів, у яких передусім повинна бути передбачена ґрунтована фундаментальна психолого-педагогічна підготовка майбутнього фахівця, оскільки сучасний соціальний педагог має володіти інноваційними педагогічними технологіями, інтерактивними системами навчання, а це неможливо без глибокого засвоєння психолого-педагогічних знань. Все це потребує відповідного технічного оснащення, навчально-методичного забезпечення тощо. Також, на наш погляд, фундаменталізація професійної підготовки майбутнього соціального педагога неможлива без впровадження інноваційних підходів до організації навчання студентів, зокрема до активного використання сучасних інформаційних технологій із застосуванням комп'ютерної техніки, мультимедійних та телекомунікаційних технологій, мережі Інтернет тощо.

Разом з тим, вказані напрямлення в дослідженні проблеми далеко не вичерпують всіх питань професійної підготовки майбутнього соціального педагога в умовах педагогічного університету, а головне – не визначають повністю тенденцію перспективного розвитку, а саме глобалізацію та фундаменталізацію університетської педагогічної освіти тощо.

Нині вирішення соціальних проблем вийшло на державний рівень. Назрілі проблеми суспільства вимагають створення соціально-педагогічної служби для роботи з дітьми, сім'єю і молоддю за різними напрямками соціального захисту нашого дитинства. Цю велику місію виконує в навчальних закладах соціальний педагог.

Соціальний педагог – новий тип педагога. У нього нове ставлення до дитини, нове ставлення й дитини до педагога. Педагог визнає дитину як

самостійну особу, в якій є власна думка, він аналізує процес формування дитини, процес розвитку її нахилів і здібностей як соціальний процес.

У період впровадження технологій особистісно орієнтованої освіти, розвитку міжнародної освітньої та професійної мобільності особливого значення набуває компетентність соціального педагога.

Компетентний соціальний педагог – це високоосвічена особистість, яка має усвідомлення необхідності знань, розширений світогляд, орієнтується в потоці інформації, може реалізувати отримані знання на практиці, в повсякденному житті, орієнтована на навчання впродовж життя; особистість зі сформованими морально-духовними цінностями; особистість, що має правову освіченість, політичну грамотність та стійку громадянську позицію.

У контексті досліджуваної проблеми вважаємо за доцільне розглянути різні тлумачення поняття «компетенції» та дати власне визначення, що має принципове значення для дослідження професійної компетентності вчителя.

Терміни «компетентність», «компетенція» та їх інваріанти «психолого-педагогічна», «комунікативна», «психологічна», «міжкультурна» тощо, дедалі більше поширюється в науці й педагогічній освіті тлумачаться і різних контекстах, приміром, коли визначаються стратегії неперервної освіти або обґрунтовуються технології професійної підготовки педагогічних кадрів.

Деякі дослідники навіть вказують на кризу компетентності сучасних педагогів, в основі якої: диспропорція між рівнем інформованості сучасної людини, його потенційними можливостями та ступенем їхньої реалізації, особистісною та професійною адаптивністю педагога та динамікою соціально-педагогічної реальності.

Звернемось до витоків понять і зазначимо, що терміни «компетенція» латинського походження: від лат. *competentia*, означає «здібний» або від лат. *competere*-досягти, відповідати. Сучасний словник іншомовних слів пояснює: (competence) – компетенція здібності та вміння здійснювати необхідну діяльність; 2) спеціальна сфера знань; 3) спеціальні вміння для виконання певних професійних обов'язків.

«Компетентний» (з англ. *competent*) – особа, що має рівень знань та спеціальних вмінь, що є достатніми і відповідають певним професійним стандартам. Згідно словника методичних термінів професійна компетентність має такі складові: знання системи ІМ, певні вміння та здібності користуватися нею як в процесі комунікації, так у професійних цілях, навчаючи мови [7, с. 369].

В юриспруденції та економіці – це сукупність встановлених в офіційній (приміром, юридичній чи неюридичній) формі прав і обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу або посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до

виконання рішення, організувати та контролювати їх виконання, вживати у необхідних випадках заходи відповідальності.

Немає сенсу наводити тут всі тлумачення поняття, але можна зробити деякі узагальнення. Як свідчить дефініційний аналіз, «компетенція» є похідним від поняття «компетентність» і визначає сферу застосування знань, умінь і навичок людини, у той час як «компетентність» є семантично первинною категорією та являє собою їхню інтеріорізовану сукупність, систему, певний знаннєвий «багаж» людини.

Ми впевнені, що еволюція понять є явищем позитивним, бо свідчить про розвиток методичної науки та педагогічної практики.

На даному етапі дослідження встановлено, що у психолого-педагогічній науці використовуються такі інваріанти терміну «компетентність»: професійна, педагогічна, комунікативна, психологічна, індивідуальна, управлінська, міжкультурна тощо. Розглянемо це детальніше.

Аналіз наукових праць з цього приводу показує, що більшість дослідників визначають компетентність як специфічну здатність, яка необхідна людині для ефективного виконання конкретної дії у конкретній предметній галузі, що включає вузькоспеціальні знання, специфічні предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за власні дії (Равен Джон); як здатність особи реалізувати знання і навички в конкретній ситуації, а також кваліфікаційна характеристика особи, що властива їй в момент включення в діяльність (О.С. Проворов, О.Г. Смолянінова). Е.О. Манушин зазначає, що професійна компетентність включає кваліфікацію, а також широкий кругозір, зацікавленість і правомірність у здійсненні прийнятих рішень. О.В. Хуторський розрізняє поняття «компетенція» і «компетентність». Так, компетенція – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, засобів діяльності), необхідних для якісної продуктивної діяльності. Компетентність розуміється ним як володіння певною компетенцією, що включає особистісне відношення до неї та предмету діяльності. Отже, перше поняття визначає задану вимогу-прогноз загальноосвітньої підготовки учня, а компетентність – сформовану якість, результат цілеспрямованої педагогічної діяльності [8].

Наші дослідження свідчать, що науковці визначають людську компетентність також як самопрогнозування, усвідомлення свого місця в житті, особистісної відповідальності за події свого життя і своїх ближніх. Формування компетентності передбачає входження в спеціальність, оволодіння нормами професійної діяльності і професійного спілкування, досягнення її високих рівнів; розвиток творчості як індивідуальний внесок у суспільний досвід своєї професії; опис особистого досвіду і передача його наступним поколінням. «Вищі компетентності» проявляються тільки в органічній єдності з глибокою особистісною зацікавленістю людини у конкретному виді діяльності незалежно

від галузі, передбачають наявність у людини високого рівня ініціативи, здатності організувати інших людей, готовності аналізувати соціальні наслідки власних дій [7, с. 77-78].

Визначаючи педагогічну майстерність як комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивні основі. І.А. Зязюн вважає професійну компетентність вчителя складником професіоналізму і «підвалиною професійної майстерності» [6, с. 31-32].

Отже, компетентність – це знання аспектів життя і сфер діяльності людини, навички творчого володіння інтелектуальним і фізичним інструментарієм, здатності міжособистісної комунікації на всіх рівнях. Компетентність соціального педагога – мета й результат професійної підготовки в вищому навчальному закладі та процесі неперервної педосвіти, успішність якої зумовлена сукупністю сформованих у фахівця компетенцій (загальних, педагогічної, психологічної, інформаційної, комунікативної, міжкультурної, управлінської тощо), які сприяють соціалізації особистості, формуванню у неї світоглядних та науково-професійних поглядів, визначають успішність діяльності (у т.ч. професійної педагогічної), здатність до самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення.

Формування педагогічної компетентності відбувається, на думку М.Н. Карпетової, за напрямками: а) зміни в діяльності, їхніх функціях та ієрархічній будові (формування навичок, набуття специфічних засобів виконання діяльності); б) зміни в особистості (моторика, мовлення, форми спілкування, емоційність, увага, пам'ять, мислення, емоційно-вольова сфера); в) зміни у відношенні суб'єкта до об'єкта діяльності (інтерес до об'єкта, відчуття його значущості, пізнання власних можливостей впливу на об'єкт) [3].

Категорія «компетенції» є наслідком нової економіки і сучасного підходу до людських ресурсів, коли людині постійно треба адаптуватися до умов життя, праці, а також інноваційних технологій.

Слідом за А.І. Кіктенко ми вважаємо, що студент педагогічного університету одержує вищу педагогічну освіту, яка повинна передбачати гуманізацію, фундаменталізацію, гуманітаризацію і диференціацію професійної підготовки, використання для реалізації цих сутнісних характерних рис професійного ставлення майбутнього спеціаліста, інноваційних педагогічних технологій, певних навчальних підходів [5, с. 47].

Ми підтримуємо думку академіка В.Г. Кінельова, що в нових соціальних і економічних умовах не має бути протиріччя, яке завжди існувало між фундаментальною освітою і професійним навчанням. Орієнтування на вузьких спеціалістів відображає рівень розуміння соціального захисту особистості в минулі десятиріччя. Нині ситуація змінюється. Реально захищеним в соціальному відношенні може бути лише всебічно освічена людина, яка здатна

гнучко перебудовувати напрями і зміст своєї діяльності у зв'язку зі зміною технології або вимог ринку [4, с. 10].

Розуміння компетенції майбутнього соціального педагога як співорганізації ресурсів для досягнення освітньої мети дозволяє визначити такі ключові компетенції: організація власних ресурсів людини для вирішення проблем (самоменеджемент), отримання даних про ситуації та про себе (інформаційна), залучення інтелектуальних ресурсів інших людей шляхом взаємодії з ними (комунікативна). Критерієм сформованості компетенції є досягнення людиною власне позитивного результату.

Таким чином, необхідність рішення як глобальних проблем людства, так і забезпечення насущних потреб особистості у сучасному освітньому просторі веде до ідеї фундаменталізації вищої педагогічної освіти, завдання якої забезпечення оптимальних умов для створення внутрішньої потреби у фаховому саморозвитку, самоосвіті та самовдосконаленні майбутнього соціального педагога, для фундаменталізації підготовки конкурентноспроможного фахівця, адаптованого до ринкових і демократичних перетворень, здатного працювати в інформаційно-технологічному суспільстві, глобальному світовому середовищі тощо.

Компетентність соціального педагога як складне професійно-індивідуальне новоутворення віддзеркалює сучасні уявлення про потреби, здібності, готовність та здатність особи до успішного виконання соціально-педагогічної діяльності, спричиняє розробку державного стандарту професійної підготовки соціальних педагогів (у т.ч. і за двома спеціальностями), конкретизації державного, регіонального та компоненту педагогічного університету.

Висновки. Поняття професійної компетенції соціального педагога відбиває єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення соціально-педагогічної діяльності і характеризує його професіоналізм.

Зміст нормативної компетентності майбутнього соціального педагога представлено у кваліфікаційній характеристиці, яка віддзеркалює науково обґрунтований склад професійних знань, умінь і навичок.

Сучасній загальноосвітній школі особливо необхідні соціальні педагоги, здатні працювати завзято, зацікавлено, з високою професійною майстерністю та новаторським підходом. Тому актуальною є фундаменталізація підготовки майбутніх соціальних педагогів до творчої соціально-педагогічної діяльності з високим рівнем професійної компетенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Освіта на рубежі століть: філософія, методологія, практика // Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: Монографія // В.П. Андрущенко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, та ін. / за ред. В.Г. Кременя.-К.: Наукова думка, 2003.- С.142

2. Глузман А.В. Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования: моногр. / А.В. Глузман -К.: Вид. центр «Просвіта».- 312 с.
3. Карапетова М.Н. Формирование педагогической компетентности преподавателя образовательного учреждения: дис...канд.пед.наук. / Карапетова М.Н. – М. 2000.– 192 с.
4. Кинелов В.Г. Фундаментализация университетского образования // Высшее образование в России.-2004.– №4 – С.10.
5. Кіктенко А.І. Педагогічні проблеми професійної підготовки вчителя в університеті // Наукові праці : Збірник.-Миколаїв: Вид-во МР На УКМА, 2001. Педагогіка. – С. 47.
6. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / Укл.: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк.– К.: Довіра, 2006.– 789 с.– (Словники України).
7. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты: доклад на Отделении философии образования и теоретической педагогики РАО 23 апреля 2002.-Центр «Эйдос», / [Електронні ресурси] / А.В. Хуторской, режим доступу: www.eidos.ru/news/compet.htm.